

PRZESTRZEŃ PUBLICZNA MAŁYCH MIAST W „CIENIU” METROPOLII

prof. UEP dr hab. Waldemar W. Budner

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
Katedra Ekonomiki Przestrzennej
i Środowiskowej

Streszczenie

W artykule przedstawiono badanie wyposażenia i jakości przestrzeni publicznej małych miast województwa wielkopolskiego: Swarzędza, Wrześni, Turku. Badanie empiryczne zrealizowano z wykorzystaniem ankiety skierowanej do 300 respondentów. Głównym celem analizy była próba odpowiedzi na pytanie czy wielkie miasto – metropolia (tu: Poznań), może mieć wpływ na stan przestrzeni publicznej miast leżących w jego cieniu. Przeprowadzone postępowanie badawcze pozwala stwierdzić, że ujawnia się efekt „cienia” wielkiego miasta, polegający na pewnym niedorozwoju przestrzeni publicznych miast położonych blisko metropolii.

Słowa kluczowe

przestrzeń publiczna, jakość, wyposażenie, małe miasta, cień wielkiego miasta

1. Wstęp

Przestrzeń publiczna jest obszarem mającym istotne znaczenie w rozwoju każdego miasta i w zaspokajaniu potrzeb jego mieszkańców. Mimo, że jest ona traktowana jako immanentny element miasta, jest też niestety elementem często bardzo zaniedbanym, a niekiedy wręcz pomijanym w polityce władz lokalnych. Wprawdzie w polskich miastach od dłuższego już czasu zachodzą pozytywne zmiany, jednakże przestrzeń publiczna przeżywa kryzys. Jest też odczuwalny jej deficyt. K. Nawrotek [2008, s. 149] wysuwa jeszcze śmielszą tezę: przestrzenie publiczne przestają istnieć. Są jedynie przestrzenie dla użytkowników i konsumentów. Ten kryzys przestrzeni publicznej w miastach, a niekiedy nawet jej brak, jest skutecznie rekompensowany przez licznie powstające w śródmieściach centra handlowe. Niestety wysuniętą tezę potwierdzają również wyniki badań dokumentów planistycznych gmin [patrz: Szymanowska, Zajdel, Dębińska 2013]. Weryfikacja stosowania zapisów wobec przestrzeni publicznej w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin przynosi

zaskakująco negatywne wyniki. Połowa przeanalizowanych w przytoczonym badaniu dokumentów nie zawierała wskazań obszarów przestrzeni publicznej w tekście uchwały oraz na rysunku. Często spotykany zapis: „w granicach terenu studium nie wydziela się obszarów przestrzeni publicznej” jest dowodem nie realizowania obowiązku, jaki ustawodawca nałożył na gminy dla tego typu terenów. Okazuje się, że o ile miasta duże i średnie wywiązują się najlepiej z zadań powierzonych przez ustawodawcę, to w niedużych gminach miejskich czy miejsko wiejskich problem istnieje. W niektórych, z kolei, przestrzeń publiczną w sposób wręcz dosłowny wyparto¹.

Interesujące w tym kontekście wydaje się porównanie jakości i wyposażenia przestrzeni publicznej niedużych miast o podobnej wielkości znajdujących się w różnym zasięgu oddziaływania

wielkiego miasta. Innymi słowy celem badania jest próba odpowiedzi na pytanie czy wielkie miasto – metropolia², może mieć wpływ na stan przestrzeni publicznej mniejszych miast leżących w jego cieniu? Ocenie poddano 3 miasta Wielkopolski o podobnej wielkości około 30 tys. mieszkańców, położonych niemalże w jednej linii, ale w różnej odległości na wschód od Poznania. Są to w kolejności: Swarzędz, Września i Turzek. Metodą użytą w badaniu³ była ankieta skierowana do grupy 300 respondentów – mieszkańców tych miast, będących codziennymi użytkownikami przestrzeni publicznych. Było to po 100 osób z każdego miasta o zrównoważonym udziale płci. Ponieważ tematyka poruszana w kwestionariuszu jest stosunkowo trudna i wymaga pewnej wiedzy ogólnej wynikającej z doświadczenia, dlatego wszyscy wybrani respondenci to osoby dorosłe. Główną

¹ W części tekstowej studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Przasnysza znajduje się zapis, że obszary o szczególnym znaczeniu dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców tworzące przestrzenie publiczne w mieście nie występują [Szymanowska, Zajdel, Dębińska 2013, s. 116].

² W artykule określenie „metropolia” jest traktowane jako wielkie miasto stanowiące centrum społeczno-gospodarcze większego obszaru zurbanizowanego o wykształconych więziach funkcjonalnych z otaczającymi go ośrodkami i rozwiniętą infrastrukturą komunikacyjną.

³ Badanie ankietowe przeprowadziła w połowie 2015 r. Patrycja Szafoni.

grupę respondentów stanowiły osoby młode i w średnim wieku (18-43 lata). Mniej licznie reprezentowane były grupy osób starszych. Obraz przeciętnego respondenta to osoba młoda (lub w średnim wieku), aktywna zawodowo, o wykształceniu średnim (albo jeszcze studiująca) lub wyższym. Przedstawiona wyżej próba nie jest w pełni reprezentatywna, pozwala jednak na ograniczone wnioskowanie skłaniające do uogólnień.

2. Przestrzeń publiczna w strukturze funkcjonalnej miasta i jej znaczenie

Przestrzeń publiczna jest definiowana na wiele różnych sposobów: jako przestrzeń będąca własnością wszystkich nieprywatną, przestrzeń publicznie dostępną, służącą ogółowi, przeznaczoną dla wszystkich bądź przestrzeń tworzącą różnorodne interakcje społeczne. Inną interpretację przestrzeni publicznej zawiera *Karta Przestrzeni Publicznej* [2009]. Dokument ten zakłada, że o charakterze publicznym przestrzeni przesądza sposób w jaki jest użytkowana, a nie własność. W dokumencie podkreśla się, że przestrzeń ma charakter publiczny, ponieważ jest wspólnie użytkowana przez różne podmioty. W rozumieniu *Karty* przestrzenią publiczną jest „dobro wspólnie użytkowane, celowo kształtowane przez człowieka, zgodnie ze społecznymi zasadami i wartościami służące zaspokojeniu potrzeb społeczności lokalnych i ponadlokalnych”. Pojęcie dobra wspólnego zawsze powinno być ponadindywidualne i ponadjednostkowe oraz mieć wymiar zbiorowy. Natomiast pojęcie publiczny odnosi się do zbiorowości ludzkiej w kontekście wspólnych interesów, służy ogółowi i jest przeznaczony i dostępny dla wszystkich. Dlatego przez dobro publiczne należy rozumieć tylko to, które z przyczyn naturalnych mogą służyć zbiorowości lokalnej lub całemu społeczeństwu i jest ono równo konsumowane przez wszystkich członków danej zbiorowości [Heffner, Marszał 2012, s.11].

Przestrzeń publiczna posiada strategiczne znaczenie dla lokalnych społeczności, ponieważ służy zaspokajaniu ich wszelakich potrzeb. Przypisuje się jej szczególną wartość również dlatego, gdyż jest świadectwem tożsamości miasta, a także jest gwarantem jego

zrównoważonego rozwoju [*Karta Przestrzeni Publicznej* 2009]. Zdaniem J. Kowalczyka [2009] bardzo często pojęcie przestrzeni publicznej wiąże się z dostępnością przestrzenną. Podobnego zdania jest też K. Wejchert [1974], który zdefiniował przestrzeń publiczną jako taką przestrzeń, do której dostęp ma cała społeczność, łącznie z przybyłymi z zewnątrz, co sprzyja intensyfikacji miejskiego życia. W podobnym duchu *Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* [2003, art. 2, pkt. 6] definiuje przestrzeń publiczną jako „obszar o szczególnym znaczeniu dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców, poprawy jakości ich życia i sprzyjający nawiązywaniu kontaktów społecznych ze względu na jego położenie oraz cechy funkcjonalno-przestrzenne, określony w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”.

Przestrzeń publiczną można zatem uznać za jeden z podstawowych składników struktury przestrzennej każdego miasta. Koncentruje ona w sobie nie tylko jego życie publiczne. Jest znakiem rozpoznawczym symbolem tożsamości miasta, stanowi cel wizyt turystów i przyjezdnych, jest miejscem pracy, spotkań jego mieszkańców oraz wydarzeń kulturalnych czy imprez sportowych. W jej skład wchodzi głównie: place, ulice, drogi, ogólnodostępne obiekty budowlane będące własnością publiczną oraz różnorodne parki, zieleńce, bulwary. Może ona przyjmować różne formy. B. Sierecka Nowakowska [2001, s. 45] wyróżnia wśród nich całe obszary, struktury budowlane oraz budynki, ulice a także elementy środowiska naturalnego. Ze względu na kształt, a także rozmiar obszaru, który zajmują E. Litwińska [2012, s. 23-24] wymienia trzy formy przestrzeni publicznej: obiekt (budynek/zespół budynków), przestrzeń pasmowa (np. ulica, aleja, nabrzeże), przestrzeń powierzchniowa (np. plac, rynek, park, zbiornik wodny). Podobnego podziału przestrzeni publicznej dokonała D. Kochanowska [2010, s. 21-22], wyznaczając z kolei dwie grupy przestrzeni. Są nimi:

- tradycyjnie ukształtowana **ulica** (trakt komunikacyjny) zabudowana budynkami (głównie handlowymi i usługowymi) połączenie funkcji handlowej z usługową wznacznia intensywność kontaktów i zachowań użytkowników przestrzeni);

- **plac miejski** duża przestrzeń, która przede wszystkim poprzez tradycję przyciąga użytkowników na dłużej. Jej funkcje są wzbogacone przez urozmaicone formy zieleni, obiekty małej architektury lub inne atrakcje.

Rola jaką przestrzeń publiczna odgrywa w mieście, wynika z jej specyfiki oraz rangi i zasięgu oddziaływania. Tę specyfikę można przyporządkować do trzech umownych kategorii, które nie należy rozpatrywać rozłącznie, ponieważ w rzeczywistości przestrzenie publiczne rzadko mają jednorodny charakter. Są to kategorie:

- symboliczna miejsce wyjątkowe, posiadające właściwy nastrój, klimat, któremu towarzyszy tradycja a także bogactwo dziedzictwa kulturowego wkomponowane w krajobraz miasta;
- funkcjonalna służąca organizacji imprez publicznych, spotkań oraz rekreacji, rozrywce i kulturze. Poprzez dogodny system powiązań funkcjonalno-przestrzennych, związany z dostępnością i wielofunkcyjnością, przestrzenie o takim charakterze pełnią ważne funkcje integracyjne;
- konsumpcyjna przestrzeń podporządkowana konsumpcji - komercyjnej funkcji wymiany związanej z zaspokajaniem różnorodnych potrzeb (handel i usługi).

Właściwe zagospodarowanie przestrzeni publicznych stanowi duże wyzwanie dla władz miasta. Wymaga ono odpowiedniego podejścia władz już na etapie definiowania polityki przestrzennej. Przepisy *Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* [2003] umożliwiają odpowiednie potraktowanie problemu przestrzeni publicznych w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (SUiKZP). W trakcie tworzenia tego dokumentu, obejmującego całą przestrzeń miasta, dochodzi do wyznaczania i wyodrębnienia najważniejszych przestrzeni publicznych. Studium ułatwia więc prowadzenie polityki przestrzennej. Jednak jako dokument nie jest aktem prawa miejscowego. Nie jest też zwrócone do mieszkańców. Skierowane jest przez radę miasta do władzy wykonawczej, aby ta mogła uwzględnić w swojej działalności przyjęte uwarunkowania oraz realizowała cele i kierunki polityki przestrzennej [Malikowski, Solecki 2007]. Zgodnie z art. 10 ust. 2 pkt 8 *Ustawy w SUiKZP* miasta należy wyznaczyć obszar przestrzeni publicz-

nej, dla którego jednocześnie obowiązkowe jest sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Sporządzane nieliczne plany miejscowe dotyczą przede wszystkim przestrzeni publicznych istotnych z punktu widzenia rozwoju samego miasta, w szczególności dróg i wielopowierzchniowych obiektów handlowych. Występujący obecnie niedobór aktualnych planów miejscowych skutkuje powstawaniem nowych inwestycji na podstawie decyzji administracyjnych o warunkach zabudowy terenu oraz lokalizacji inwestycji celu publicznego. Owe decyzje, zgodnie z ustawą, nie muszą być zgodne z zapisami w studium oraz proces ich wydawania jest uspołeczniony. Mieszkańcy nie biorą udziału w postępowaniu o wydanie decyzji, a warunki określone są na podstawie parametrów zabudowy działki sąsiadującej, co uniemożliwia utrzymanie ładu przestrzennego w obrębie danej jednostki [Wdowicka, Mierzejewska 2011, s. 90].

Często błędne pojmowanie funkcji i znaczenia przestrzeni publicznej jest przyczyną chaosu przestrzennego. Na kształt przestrzeni wpływają nie tylko władze, ale również planiści i architekci oraz inwestorzy i deweloperzy. Zdaniem T. Markowskiego [2001] ta ostatnia grupa nie dostrzega ograniczeń w dążeniu do maksymalizacji własnego zysku. Sądzą oni, że przestrzeń publiczna powinna być im udostępniana bez żadnych warunków, za darmo. Takie postępowanie świadczy o zniekształceniu rozumienia i użytkowania przestrzeni. W konsekwencji pojawiają się w miastach nowe ulice i budynki nie podlegające żadnym zasadom kompozycji urbanistycznej ani regułom kształtowania przestrzeni. Należy zatem pamiętać, że dobra jakość przestrzeni publicznych przyczynia się do rozwoju miasta, jego funkcji społecznych i gospodarczych. Pełni również funkcję promocyjną.

3. Swarzędz, Września, Turek – zarys charakterystyki miast

Poddane analizie miasta położone są na wschód od metropolii Poznań. Swarzędz w odległości ok. 15 km jest to miasto należące do aglomeracji. Graniczy bezpośrednio z Poznaniem i jest z nim bardzo dobrze skomunikowane. Września znajduje się o ok. 35 km dalej na wschód od Swarzędza, tj. na peryferiach obszaru metropolitalnego Poznania. Miasto charakteryzuje bardzo dobra dostępność komunikacyjna ze stolicą regionu. Turek, z kolei, położony najdalej od Poznania (150 km) znajduje się poza strefą jego oddziaływania. Wszystkie 3 ośrodki mają zbliżoną liczbę mieszkańców (patrz Tabela 1). Odmiennie wygląda natomiast dynamika wzrostu ludnościowego. Ludność Swarzędza wzrasta dynamicznie, we Wrześni w sposób umiarkowany. Natomiast Turek powoli, ale systematycznie traci mieszkańców.

Migracje nowych mieszkańców do Swarzędza wymusiły pozyskiwanie nowych terenów pod budownictwo mieszkaniowe, często pozbawionych zieleni i bez przestrzeni publicznej. Tę rolę spełniają zasadniczo tylko drogi. Przekształcania terenów pod infrastrukturę drogową i funkcje mieszkaniowe spowodowały w Swarzędzu ogólny spadek udziału obszarów zieleni. Mimo to mieszkańcy w sposób umiarkowanie pozytywny oceniają wygląd swojego miasta, a w ocenie ogólnej dominuje raczej zadowolenie. Jednak ocena Swarzędza odbiega od pozostałych miast w dół [2,61 w skali od 1-4]. Najwyższą średnią ocenę uzyskała Września [3,00], tylko nieco niższą Turek [2,95]. Września cieszy się wysoką atrakcyjnością wśród potencjalnych mieszkańców. Charakteryzuje się największym udziałem terenów zielonych (aż 8%).

Ratusz swarzędzki
Źródło: <http://pl.wikipedia.org>
Autor: Agnada

Miasto posiada Lokalny Program Rewitalizacji (LPR) stworzony m.in. w celu właściwego gospodarowania przestrzenią publiczną. W Strategii Rozwoju Miasta i Gminy Września również podkreśla się istotność przestrzeni publicznych w mieście. Z kolei Turek, mimo że to miasto przemysłowe (tereny przemysłowe zajmują 8% powierzchni), był oceniany prawie równie wysoko co Września. Prawdopodobnie za sprawą rozległych obszarów zieleni miejskiej. Kwestie przestrzeni publicznych w Turku są szeroko poruszane w Studium i Lokalnym Programie Rewitalizacji.

4. Ocena wyposażenia przestrzeni publicznej

Jednym z głównych zadań przestrzeni publicznej jest stworzenie odpowiednich warunków do pełnienia funkcji społecznych i zaspokajania potrzeb indywidualnych. Wyposażenie przestrzeni publicznych powinno sprzyjać wygodzie i bezpieczeństwu, poprawiać samopoczucie jej użytkowników. Miejsca, które mają pozytywny wpływ na budowanie relacji społecznych, poszerzają ofertę rekreacyjną miasta należy objąć szczególną uwagę. Im przestrzeń jest lepiej wyposażona i wygodna tym ludzie chętniej w niej przebywają, a odpowiednie oznakowanie i informacja poprawia jej dostępność.

Tabela 1

Ogólna charakterystyka badanych miast (2014r.)

Miasta	Odległość od Poznania [w km]	Liczba ludności [w tys.]	Powierzchnia miasta [w km ²]	Gęstość zaludnienia [w os./km ²]	Powierzchnia terenów zielonych [w ha]	Liczba parków (ich łączna powierzchnia)
Swarzędz	15	31,0	8,6	3779	31	2 (11,7 ha)
Września	50	29,1	12,7	2389	72	2 (26,5 ha)
Turek	130	28,8	16,2	1784	34	2 (11,8 ha)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

O atrakcyjności danego miejsca decyduje m.in. wyposażenie w obiekty małej architektury. Detale małej architektury w znaczący sposób wpływają na jakość życia w mieście. Od nasycenia, a także jakości tych elementów zależy komfort użytkowników przestrzeni miasta. Ocenie respondentów poddano stan wyposażenia przestrzeni publicznych w siedem elementów małej architektury:

- 1) rzeźby i pomniki;
- 2) fontanny;
- 3) znaki informacyjne;
- 4) oświetlenie;
- 5) kosze na śmieci;
- 6) ławki;
- 7) słupy i tablice ogłoszeniowe.

Ocena stanu wyposażenia przestrzeni publicznych w analizowanych miastach przez respondentów jest zróżnicowana. Jest ona dobra lub dostateczna. Ogólnie w Turku nieco wyższa niż dwóch pozostałych miastach. Jeszcze większe zróżnicowanie dotyczy oceny wewnętrznej w wymienione wyżej elementy (patrz Tabela 2). Respondenci najwyżej ocenili w miastach oświetlenie oraz fontanny. W obu przypadkach najwyższe oceny zebrano we Wrześni. Ankieterzy najbardziej dostrzegali problem koszy na śmieci oraz słupów ogłoszeniowych i tablic informacyjnych. W opinii respondentów problemy te najbardziej są widoczne również we Wrześni, natomiast w Turku sytuacja jest oceniana jako dobra. Zaskakujące wyniki przynosi ocena elementów artystycznych a to za sprawą bardzo niskiej oceny rzeźb i pomników we Wrześni, których jest w samym śródmieściu kilka. Z kolei niemal nieobecne w Swarzędzu elementy artystyczne uzyskały o 0,35 punktu wyższą ocenę.

W procesie kształtowania przestrzeni publicznych bardzo ważna jest jej jakość. Przestrzeń, do której łatwo się dostać i która jest widoczna można nazwać udaną. Na dostępność duży wpływ ma bliskość komunikacji transportu publicznego, parkingi. Łatwość w poruszaniu się w jej obrębie pozwalają na wykorzystywanie różnych jej części. Przestrzeń ta powinna być zadbane, schludna, czysta i powinna tworzyć korzystny klimat dla przebywania. Pojęcie bezpieczeństwa a także szeroko pojmowana atrakcyjność, często decydują o wyborze miejsca w którym chcemy spędzać czas.

Tabela 2

Ocena stanu wyposażenia przestrzeni publicznych w miastach w obiekty małej architektury [średnia ważona]

Lp.	Elementy wyposażenia	Miasta		
		Swarzędz	Września	Turek
1.	Elementy artystyczne (rzeźby i pomniki)	3,05	2,80	3,43
2.	Fontanny, inne źródła wody	3,40	4,55	3,21
3.	Ławki, siedziska	3,44	3,42	3,57
4.	Kosze na śmieci	2,78	2,35	3,50
5.	Latarnie, lampy, oświetlenie	3,69	4,10	3,86
6.	Znaki informacyjne (drogowskazy, mapy, piktogramy)	3,68	2,90	3,50
7.	Słupy ogłoszeniowe, tablice informacyjne i inne	2,54	2,17	3,86

Skala ocen: 1 (bardzo zła), 2 (zła), 3 (dostateczna), 4 (dobra), 5 (bardzo dobra).

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3

Ocena cech wpływających na jakość przestrzeni publicznych [średnia ważona]

Lp.	Stan i warunki przestrzeni publicznej	Miasta		
		Swarzędz	Września	Turek
1.	Dostępność (infrastruktura drogowa)	2,45	2,66	3,29
2.	Estetyka i ład przestrzenny	2,75	2,85	3,64
3.	Warunki wypoczynku i rekreacji	2,33	2,54	2,93
4.	Centrum jako wizytówka miasta	2,81	3,84	3,93
5.	Bezpieczeństwo mieszkańców	3,35	3,40	3,64

Skala ocen: 1 (bardzo zła), 2 (zła), 3 (dostateczna), 4 (dobra), 5 (bardzo dobra).

Źródło: opracowanie własne.

Właśnie bezpieczeństwo mieszkańców w każdym z miast oceniane jest najbardziej pozytywnie. Niestety najgorzej ankieterzy postrzegają warunki wypoczynku i rekreacji. Tylko nieznacznie lepszą ocenę uzyskała dostępność przestrzeni publicznej, która z ekonomicznego punktu widzenia jest cechą najistotniejszą. Najbardziej znaczące w tej części analizy są natomiast ogólne wyniki poszczególnych cech wpływających na jakość przestrzeni publicznych. Okazuje się bowiem, że najwyższe oceny jakości przestrzeni publicznych w każdej z cech uzyskał Turek. Z drugiej strony mieszkańcy Swarzędza najsurowiej ocenili stan i warunki przestrzeni publicznej swojego miasta. Respondenci z Wrześni postrzegają przestrzeń publiczną swojego miasta w umiarkowany sposób (patrz Tabela 3).

Kolejne pytanie skierowane do respondentów dotyczyło **zmian w przestrzeni publicznej**. Jak wynika z odpowiedzi ankietowanych, generalnie mieszkańcy wszystkich analizowanych miast zauważają pozytywne zmiany w wyglądzie. Opinię taką zgłosiło 70% respondentów z Wrześni, 85% ze Swarzędza i aż 96% z Turku. Od 23 31% respondentów stwierdza, że zmiany te są dynamiczne. Innymi słowy można stwierdzić, że społeczność dostrzega podejmowane działania inwestycyjne władz lokalnych dla podniesienia jakości przestrzeni publicznych swoich miast, a tym samym ich konkurencyjności.

Swarzędzkie Centrum Sportu i Rekreacji "Wóchy Raj"
Źródło: <http://pl.wikipedia.org>; Autor: Agnada

W ostatniej części badania ankietowego respondenci wskazywali obszary w miastach przyporządkowując je do sześciu kategorii: najładniejsze, najbrzydsze, bezpieczne, niebezpieczne, ulubione i zaniedbane (patrz Tabela 4). Założeniem zastosowania tych prostych określeń było uzyskanie informacji o postrzeganych skrajnie przez mieszkańców miejscach publicznych. Okazało się, że w każdym z miast największe znaczenie ma rynek. Wskazywany jest on w kategoriach: miejsce najładniejsze i ulubione. Jednak, co może dziwić, w Swarzędzu jest to miejsce również niebezpieczne i zaniedbane. Z jednej strony dużą popularnością w Swarzędzu cieszy się przystań wodna. Z drugiej jednak mieszkańcy nie czują się tam bezpieczni, a do tego dostrzegają zaniedbania. W Turku oraz Wrześni mieszkańcy czują się bezpieczni w okolicach kościoła. Jako miejsce najbrzydsze i zaniedbane w Turku wskazano Ośrodek Sportu i Rekreacji. W tej samej

Stary Ratusz w Turku, dziś Muzeum Miasta Turku
Źródło: <http://pl.wikipedia.org>
Autor: A. Fiedler

kategorii we Wrześni wskazano również obiekty sportowe. Władze tych miast nie dostrzegają w tym problemu, pomijając działania w miejscach uprawiania sportu w dokumentach strategicznych. Znalazło to odzwierciedlenie w negatywnej ocenie mieszkańców odnośnie do warunków rekreacji i sportu w mieście.

6. Podsumowanie i wnioski

Przestrzeń publiczna to coś więcej niż tylko plac czy ciąg pieszy, to miejsce wyróżniające się, dobrze znane mieszkańcom miejsce posiadające wartość samą w sobie. Przestrzeń publiczna jest fundamentalnym elementem struktury przestrzeni miejskiej. Zagospodarowanie, organizacja i charakter są ważnymi czynnikami określającymi jakość przestrzeni w której żyjemy. Pełną wiedzę o przestrzeniach publicznych miasta powinni posiadać jej mieszkańcy, którzy przypisują miejscom odpowiednie znaczenia i wartości. Opis tej przestrzeni, jej funkcjonowanie i problemy jakie w niej występują powinni dostrzec niekiedy jedynie mieszkańcy jej użytkownicy, lokalni eksperci. Z drugiej strony, należy zdawać sobie sprawę z faktu, że wiedza ta nie zawsze jest w pełni obiektywna ponieważ jest

Tabela 4

Obszary/miejsca w Swarzędzu, Turku i Wrześni w opinii respondentów według wybranych kategorii

Kategoria miejsca	Lp.	Miasta		
		Swarzędz	Września	Turek
Najładniejsze	1.	Rynek, śródmieście	Park im. Dzieci Wrzesińskich	Plac Wojska Polskiego – rynek
	2.	Park na Os. Raczyńskiego	Park im. Marszałka J. Piłsudskiego	Plac H. Sienkiewicza
	3.	Park Krajobrazowy Puszcza Zielonka	Rynek z ratuszem	Park im. Ż. Składkowskiej
Brzydkie, nieładne	1.	Cmentarz Parafialny	Miejski Klub Sportowy Victoria	Galeria Karuzela
	2.	Skansen i Muzeum Pszczelarstwa	Świat Wodny CENOS	Cmentarz żydowski i choleryczny
	3.	Kościół pw. Św. Marcina	Plac Św. Stanisława	OSiR przy ul. Armii Krajowej
Bezpieczne	1.	Centrum Handlowe ETC	Kościół Wniebowzięcia NMP	Plac H. Sienkiewicza
	2.	Centrum Sportu Atrium	Rynek z ratuszem	Miejski Dom Kultury z miejskim skwerem
	3.	Swarzędzkie Centrum Sportu i Rekreacji	Muzeum Regionalne im. Dzieci Wrzesińskich	OSiR przy ul. Sportowej
Niebezpieczne	1.	Rynek, śródmieście	Park im. Marszałka J. Piłsudskiego	Skwer przy ul. Gorzelnianej
	2.	Plac Niezłomnych z fontanną	Zalew Lipówka z otoczeniem	OSiR przy ul. Sportowej
	3.	Przystań wodna	Park im. Dzieci Wrzesińskich	Park im. Ż. Składkowskiej
Ulubione	1.	Przystań wodna	Park im. Dzieci Wrzesińskich	Plac Wojska Polskiego – rynek
	2.	Centrum Handlowe ETC	Rynek z ratuszem	Park „Tura” w centrum Os. Wyzwolenia
	3.	Rynek, śródmieście	Kościół Wniebowzięcia NMP	Park im. Ż. Składkowskiej
Zaniedbane	1.	Rynek, śródmieście	Zalew Lipówka z otoczeniem	Park im. Ż. Składkowskiej
	2.	Przystań wodna	Tor rowerowy „Małpi gaj”	Skwer przy ul. Gorzelnianej
	3.	Plac Niezłomnych z fontanną	Klub Biegacza Kosynier	OSiR przy ul. Armii Krajowej

Źródło: P. Szafoni badanie ankietowe.

obarczona emocjami czy inną perspektywą oceny. Zestawienie opinii mieszkańców Swarzędza, Wrześni i Turku nie pozwoliło wprawdzie uzyskać reprezentatywnego zbioru informacji na temat przemian, jakości i wyposażenia przestrzeni publicznych, ale pozwala na wyprowadzenie wniosków o umiarkowanym stopniu uogólnienia:

- 1) Generalizując, można stwierdzić, że mieszkańcy są zadowoleni z wyglądu swoich miast. Ważnymi charakterystycznymi miejscami o powszechnej dostępności dla lokalnej społeczności są rynek wyznaczający centrum miasta a także parki miejsca z dużą ilością zieleni, ławkami, bez ruchu samochodowego oraz miejsca związane z historią (cmentarze, miejsca pamięci z pomnikami).
- 2) Problem przestrzeni publicznej w Swarzędzu, Wrześni i Turku jest dostrzegany przez władze, ponieważ każde z miast posiada w SUIKZP oraz MPZP z wyznaczonymi terenami przestrzeni publicznej. Kształtowanie przestrzeni publicznej w miastach jest zapisane również w strategiach rozwoju badanych miast.
- 3) Mieszkańcy Turku i Wrześni zauważają poprawę wyglądu swoich miast. W Swarzędzu te pozytywne przeobrażenia są słabiej zauważalne. Możliwą przyczyną tego faktu jest mniejsza waga jaką przykładają władze miasta do poprawy przestrzeni publicznej nie zawarta w dokumentach dotyczących ładu i estetyki przestrzeni. Turek i Września posiadają Lokalny Program Rewitalizacji, który dotyczy m.in. kształtowania przestrzeni publicznych, tak aby tworzył harmonijną całość oraz uwzględniał uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, środowiskowe, społeczno-gospodarcze, kulturowe, a także estetyczne. Swarzędz nie posiada jeszcze takiego dokumentu.

Września – rynek. Źródło: <http://pl.wikipedia.org>
Autor: Krzysztof Dudzik (ToSter)

- 4) Swarzędz miasto położone w bezpośredniej strefie dojazdów do Poznania należy traktować jako miasto o przewadze funkcji mieszkaniowych (tzw. „sypialnia”). To może powodować słabe utożsamianie się mieszkańców (szczególnie nowych) z ich miastem, ponieważ oddalenie miejsca zamieszkania od miejsca pracy oraz codziennych usług powoduje spadek zainteresowania przestrzenią publiczną w mieście. Również władze przez ostatnie lata nie zmieniły znacząco wizerunku Swarzędza jego estetyki i odnowy centrum.
- 5) Września położona na peryferiach strefy oddziaływania Poznania, ale dobrze z nim skomunikowana, stała się miastem o wysokim poziomie rozwoju gospodarczego. Za tym podąża dbałość władz o jakość życia mieszkańców. Przejawia się to w wysokim udziale terenów zielonych oraz atrakcyjnych przestrzeni publicznych. Miasto staje się docelowym miejscem zamieszkania, co potwierdza systematyczny wzrost liczby mieszkańców.
- 6) Turek miasto położone poza strefą oddziaływania aglomeracji poznańskiej, zmagą się z odpływem mieszkańców. Władze poprzez nowe projekty i działania ujęte w LPR starają się poprawić wizerunek miasta i podnieść jego atrakcyjność, m.in. poprzez wysoką jakość i wyposażenie przestrzeni publicznych. Znalazło to potwierdzenie w najwyższych ocenach przestrzeni publicznej miasta przez respondentów.

Podsumowując, na podstawie przeprowadzonego badania można wnioskować, że jakość i wyposażenie przestrzeni publicznej miasta leżącego w bezpośrednim sąsiedztwie dużej metropolii mogą być gorsze niż miast położonych w większej odległości. Tzn., że ujawnia się tzw. **efekt „cienia” wielkiego miasta**. Miasta leżące w zasięgu cienia mają zazwyczaj lepsze połączenia komunikacyjne zwiększające dostępność do funkcji metropolitalnych, w tym również do jego przestrzeni publicznych charakteryzujących się zazwyczaj wysoką jakością. Duża dostępność i łatwość korzystania z blisko położonych przestrzeni publicznych wielkiego miasta tłumaczy pewien ich niedorozwój w miejscu zamieszkania (tzn. w pozostałych częściach aglomeracji). Przez analogię można tłumaczyć wyższą jakość przestrzeni publicznej w miastach położonych z dala od metropolii. Władze tych miast próbują w ten sposób zrekompensować mniejszą dostępność do wielkiego miasta i zlokalizowanych tam miejsc/obiektów i usług. Wydaje się, że władze kreując lokalną politykę lepiej identyfikują potrzeby i aspiracje mieszkańców wobec przestrzeni publicznej.

Września – ratusz
Źródło: <http://pl.wikipedia.org>
Autor: Bazie

Bibliografia

1. Heffner K., Marszał T. (red.), 2012, *Przestrzeń publiczna małych miast*, Studia KPZK PAN, T. CXLIV, Warszawa.
2. *Karta Przestrzeni Publicznej*, 2009, www.tup.org.pl/download/2009_0906_KartaPrzestrzeniPublicznej.pdf
3. Kochanowska D., 2010, *Przestrzeń publiczna kluczowy element miasta współczesnego zintegrowana czy podzielona?* [w:] P. Lorens, J. Martynik Pęczek (red.), *Problemy kształtowania przestrzeni publicznych*, Wydawnictwo Urbanista, Gdańsk.
4. Kowalczyk J., 2009, *Paradygmatyzmian w przestrzeni publicznej kobiet*, TeKa Kom. Politol. i Stos. Międzynar. OL PAN.

5. Litwińska E., 2012, *Czy można mówić o specyfice przestrzeni publicznych małego miasta?* [w:] K. Heffner, T. Marszał (red.), *Przestrzeń publiczna małych miast*, Studia KPZK PAN, T. CXLIV, Warszawa.
6. Malikowski M., Solecki S., 2007, *Przemiany przestrzenne w dużych miastach Polski i Europy Środkowo Wschodniej*, Wydawnictwo NOMOS, Kraków.
7. Nawratek K., 2008, *Miasto jako idea polityczna*, Ha!art, Kraków.
8. Szymanowska M., Zajdel T., Dębińska D., 2013, *Martwe prawo planowania przestrzennego w Polsce przykład obszarów przestrzeni publicznej*. GEOFORUM, T.I., Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
9. Wdowicka M., Mierzejewska L. (red.), 2011, *Problemy rozwoju lokalnego i regionalnego na początku XXI wieku*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań
10. Markowski T., 2001, *Rozwój regionalny i przestrzeń publiczna*, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Warszawa.
11. Sierecka Nowakowska B., 2001, *Dziedzictwo przyrodniczo kulturowe jako podstawa rozwoju przestrzeni publicznej miasta na przykładzie Łodzi* [w:] Markowski T. (red.), *Rozwój regionalny i przestrzeń publiczna*, KPZK PAN, Warszawa.
12. *Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, 2003, z 27 marca 2003r. (Dz.U. z 10 maja 2003r.).
13. Wejchert K., 1974, *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa.

Turek - elektrownia Adamów
Źródło: <http://pl.wikipedia.org>
Autor: Jakub Luczak

PUBLIC SPACE OF SMALL TOWNS IN "THE SHADOW" OF A METROPOLIS

Summary

The article presents a study of the facilities and the quality of public spaces in the following small towns of Wielkopolska region: Swarzędz, Września, Turek. Empirical research was carried out using a questionnaire addressed to 300 respondents. The main objective of the analysis was to answer the question whether a big city – metropolis (here: Poznań), can affect the condition of public spaces of towns in its shadow. The outcome of the conducted research reveals the effect of the “shadow” of a big city, affecting public space underdevelopment in towns located close to the metropolis.

Key words

public space, quality, equipment, small towns, a “shadow” of the big city